

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ ЁШ ОЛИМЛАР КЕНГАШИ
“BZONE CONSULTING CENTER” МЧЖ ҲАМДА
ЎЗБЕКИСТОН ИНТЕРНЕТ ТАДБИРКОРЛАР ВА ЭЛЕКТРОН САВДО АССОЦИАЦИЯСИ
ТАШАББУСЛАРИ БИЛАН

**“ЯНГИЛАНАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОНДА ФАН, ТАЪЛИМ ВА
ИННОВАЦИЯ УЙЎУНЛИГИ”**

мавзусидаги

Республика 5-сон кўп тармоқли илмий-масофавий онлайн конференцияси 1-қисм

МАТЕРИАЛЛАРИ

**“НАУКА, ОБРАЗОВАНИЕ В ОБНОВЛЕНИИ УЗБЕКИСТАНА
И СОВМЕСТИМОСТЬ ИННОВАЦИЙ”
РЕСПУБЛИКА 5 – НЕСКОЛЬКО НАУЧНЫХ РАССТОЯНИЙ
МАТЕРИАЛЫ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ ЧАСТЬ 1**

**“SCIENCE, EDUCATION IN RENEWING UZBEKISTAN
AND COMPATIBILITY OF INNOVATION”
REPUBLIC 5 – MULTIPLE SCIENTIFIC DISTANCE
MATERIALS OF ONLINE CONFERENCE PART 1**

ТОШКЕНТ 2021

BUXORO VILOYATIDA ARXIV MUASSASALARI TIZIMINING SHAKLLANISHI (TUMAN VA SHAHAR ARXIVLARI MISOLIDA)

Murodova Dilrabo Shomurodovna
BuxDU Stajyor-tadqiqotchisi
dilrabo.murodova82@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada Buxoro viloyatida arxiv muassasalarining shakllanishi, tuman va shahar arxivlarining dastlabki ish faoliyati, XX asrning 30-40 yillaridagi tarixiy jarayonlar tahlil etiladi

Kalit soʻzlar: Arxiv, fond, roʻyxat, saqlov birliklari, hujjatlar, akt, tashkilot.

Vatanimiz tarixini xolisona oʻrganish, tarixiy manbalar asosida tahlil qilish va ilmiy izlanishlar olib borish biz yosh avlodning xalqimiz va ona vatanimiz oldidagi muqaddas burchimizdir. Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning taʼkidlaganlaridek: "Buyuk tarixda hech narsa izziz qolmaydi. U xalqning qonida, xotirasida saqlanadi. Amaliy ishlarda namoyon boʻladi. Shuning uchun u qudratlidir."⁵⁷

1938 yilning 15 yanvarida Buxoro viloyatining tashkil qilinishi hududdagi arxivishiga ham oʻz taʼsirini oʻtkazmay qolmadi.⁵⁸ Arxiv ishida sodir boʻlgan sezilarli oʻzgarishlar birinchilardan boʻlib kadrlar sohasida boʻldi. Ilgarilari viloyat arxivida ikkitadan ortiqxodim ishlamagan boʻlsa, endilikda ularning soni sekin-astalik bilan ortib, ularga toʻlanadigan maosh ham koʻtarila boshlagan. Bu oʻzgarishlar albatta, arxiv ishi va hujjatlar saqlovini yaxshilash uchun ijobiy xizmat qilgan.

1934-yil dekabrda RSFSR hukumatining "Rayon arxivlarini tashkil qilish toʻgʻrisida"gi qarori qabul qilingan edi. 1935 yil 21 dekabrda esa OʻzSSR MIKning qabul qilgan qarorga koʻra hamma shahar va rayonlarda shahar va rayon arxivlari tashkil qilinishi kerak edi. Lekin qarorning ijrosi hamma joyda ham birday taʼminlanmagan. Buxoro viloyatida bu borada anchagina sustkashliklarga yoʻl

⁵⁷Sh.M.Mirziyoyev Milliy taraqqiyot yoʻlimizni qatʼiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga koʻtaramiz. T.2018.B-205

⁵⁸Fayzullayev Sh.N.,Klichev O. A.Buxorodagi arxiv ishi tarixidan.-2015.B.42

qo'yilgan. Hatto 1939 yilga kelib ham rayon arxivlari ayrim sabablarga ko'ra o'z faoliyatlarini to'liq yo'lga qo'ymagan edilar. Bunday holatlarni viloyat davlat arxivi rahbarining rayonlarga qilgan xizmat safarlari, tekshirishlari, rayon arxivlari rahbarlarining hisobotlaridan bilish mumkin. Barcha rayonlarda ahvol deyarli bir xil bo'lib, ular bino va mablag'dan tanqislik sezganlar.

O'zSSR yuqori soveti 1938 yil 14 aprelda "Rayon arxivlari, qishloq sovetlari, kolxozlar, sovxozlardagi arxiv materiallarini tartibga solish va to'g'ri saqlash to'g'risida"gi qarorni qabul qilgan. Ushbu qarorning ijrosini tekshirish maqsadida Viloyat Arxiv Boshqarmasi boshqaruvchisi Axadov 1939 mayoyida Buxoro viloyatining qator tumanlariga xizmat safari bilan tashrif buyuradi. Shu yilning 20 may kunida tekshirishlar natijasi bo'yicha doklad yozgan. Uning dokladida aytilishicha - Shofirkon, G'ijduvon, Kogon, Sverdlov va Buxoro viloyatidagi boshqa qator rayonlar O'zSSR MIKning bir necha martalik ogohlantirishlari va arxiv bo'limi boshqarmasi xodimlarining tashrif buyurishlariga qaramasdan O'zSSR yuqori soveti prizidiumining qarorini bajarmaganlar va shu kunga qadar ham rayon arxivlari tuzilmagan, ularga hech qanday mablag' ajratilmagan⁵⁹. Aslida 1938 yil aksariyat rayonlarga arxiv rahbari lavozimiga MAB tomonidan arxiv kurslarini bitirgan kishilar xizmat safari bilan yuborilgan edi. Lekin rayon Ijroqo'mlari ularga hech qanday bino ham, hech qanday mablag' ham ajratmaganlar. Buning oqibatida ular boshqa ishlarga o'tib ketgalar. Bunga misol sifatida G'ijduvon rayoniga yuborilgan – Ashurov, Romitanga yuborilgan – Botirov, Qiziltepaga yuborilgan – Azimovlarni aytish mumkin⁶⁰.

1938 yilda tuzilgan rayon va shahar arxivlari ro'yxati⁶¹:

1. G'ijduvon	19. Shaxrisabz
2. Shofirkon	19. Yakkabog'
3. Buxoro t.	20. Boysun

⁵⁹Buxoro VDA, f-15, 1-ro'yxat, 9 ish, 8-varaq

⁶⁰Buxoro VDA, F-15, 1-ro'yxat, 9 ish, 10-varaq

⁶¹Buxoro VDA, f-15, 1-ro'yxat, 9 ish, 5-varaq

4. Vobkent	21. Denov
5. Kogon	22. Jarqo'rg'on
6. Qorako'l	23. Sherobod
7. Qizil-tepa	24. Sho'rchi
8. Romitan	25. Sari-Osiyo
9. Karman	26. Termiz
10. Konimex	27. Qamashi
11. Sverdlosk	Shahar arxivlari
12. Qarshi	1. Temiz
13. Beshkent	2. Buxoro
14. G'uzor	3. Kogon
15. Dehqonobod (eski Qarshi)	4. Qarshi
16. Koson	5. Shaxrisabz
17. Kitob	6. G'ijduvon
18. Chiroqchi	

40-yillarga kelib yana mutaxasis kadrlarning muammosi “bosh ko'targan”. Markaziy davlat arxivining 1940 yilgi hisobotida aytilishicha Fargo'na va Buxoro viloyat davlat arxivlarida kadrlar masalasi bo'yicha muammolar yuzaga kelgan. Buning oqibatida Buxoro arxiv bo'limi yillik hisobotlarni topshirmagan va yillik ma'lumotlarda qayd etilmagan. Buxoro viloyat IIXKB (УНКВД) davlat arxivining 1941 yilgi hisobotida aytilishicha Buxoro viloyat davlat arxivining 1941 yilgi faoliyati asosan doimiy kadrlarni saralash, tekshirish va mustahkamlashdan, tartibga solingan arxiv materiallarini davlat arxiviga to'plash, yangi arxiv fondlarini yaratishdan, rayon arxivlarini tuzish va muassasalardagi arxiv materiallarini tartibga

solishdan iborat bo'ldi. 1941 yilda hammasi bo'lib 1985 saqlov birlikda arxiv materiallari jamlangan⁶².

- 113 ta so'rov tushgan bo'lib, ularning 80 tasiga ijobiy, 33 tasiga rad javobi berilgan. Arxivda Buxoro studiyasi va radiosi bilan hamkorlikda ilmiy hamda publikatsion ishlar ham amalga oshirilgan.

- Inspektorlik ishiga keladigan bo'lsak, rejada 27 ta tuman Arxiv tashkilotlari va 10 ta tuman muassasalarini tekshirish nazarda tutilgan edi. Aslida 19 ta tuman arxivi va 4 ta shahar: Kogon, Shahrisabz, G'ijduvon, Karmana shahar arxivlarida tekshirishlar o'tkazilgan. Ko'rsatilgan rayonlarda ham tuman ham shahar arxivlari tuzilgan bo'lib, arxivchilar tayinlangan. Ishlar birmuncha ijobiy yo'lga qo'yilgan. Kolhoz, soxoz, MTS, qishloq sovetidagi arxiv materiallari esa jamlanmagan.

Buxoro shahridagi 80 ta tashkilot va muassasa arxivlarida tekshirishlar o'tkazilib, arxivlari tartibga solingan. Ularning 30 tasida maxsus arxivchi xodimlar bor ekanligi qayd etilib, mavjud ahvol to'g'risida akt tuzildi⁶³.

- Yana Viloyat Arxivi shu yili muvaffaqiyatli ravishda idoraviy arxivlar uchun 10 ta yosh kadrlarni seminarlar o'tkazish yo'li bilan tayyorlab chiqaradi⁶⁴.

- Rejada hamma fondlarni ro'yxatga olish nazarda tutilgan bo'lib, lekin ro'yxatga olish bo'yicha mutaxassis kadrlarning yo'qligi sababli amalda faqat 200 ta fond ro'yxatga olingan. 1941 yildagi maxfiy deb topilgan 21 ta fond, 242 saqlov birlikdagi hujjatlar ustida ish olib borilib, ular alohida qilib ajratiladi.

- Hamma fondlarning ro'yxatga olinmaganligi sababli ro'yxat jadvali to'ldirilmagan, jadval hisobga olish ishlari tugatilgandan keyin to'ldirilishi aytilgan.

⁶²Buxoro VDA, f-15, 1-ro'yxat, 33 ish, 1-varaq

⁶³Shahar xalq ta'limi, №3 maktabgacha bilim yurti, Viloyat sog'liqni saqlash bo'limi, Poliklinika, Feldsherlik maktabi, Qizil yarim oy jamiyati, Musiqa bilim yurti, Tikuv fabrikasi, Viloyat xalq ta'limi, №15 Bilim yurti, Madaniyat uyi, Shahar sog'liqni saqlash bo'limi, Davlat musiqa-drama teatri, Qorako'l zavodi, Viloyat non tresti, Tayyorlov idorasi(go'sht), Limonad zavodi, Ipakchilik fabrikasi, Shahar komunal xo'jalik xizmati, Viloyat ijroya qo'mitasi, Davlat banki, Omonat kassasi, Shahar moliya bo'limi, Viloyat moliya bo'limi, Oydin arteli, Uztrans bazasi, Viloyat ijtimoiy ta'minot bo'limi, Shuningdek, xalq sudi, prokuratura va boshqa muassasalarda arxiv hujjatlariga munosabat to'g'ri yo'lga qo'yilganligi e'tirof qilingan.

⁶⁴Buxoro VDA, f-15, 1-ro'yxat, 33 ish, 3-varaq

Bundan tashqari viloyat arxiviga Farg'ono viloyat IIXK Arxiv bo'limi bilan sotsialistik shartnoma tuzish ham topshirilgan. Lekin bu shartnomaning qanaqa mazmunda ekanligi aytilmagan. Bu haqda boshqa ma'lumotlar uchramaydi.

XX asrning 30-40 yillarida BVDA filiallari yuqorida qayd etilgan murakkab tarixiy jarayonlarni o'z boshidan kechirdi. Biroq, shunga qaramasdan Buxoroda dastlabki arxiv ishining yo'lga qo'yilganligi sababli bugungi kunga qadar viloyat davlat arxivi va uning filiallarida muhim hujjatlar mujassamlangan. 2020-yil yanvar holatida BVDA ning filiallari 12 tani tashkil etadi

Ilmiy – tadqiqot ishimizning debochasi sifatida Buxoro viloyatida arxiv muassasalari tizimining tashkil topishi va ularning dastlabki faoliyati xususida to'xtalib o'tdik. Xalqimiz, ajdodlarimiz bosib o'tgan yaqin tarixning bir qismini o'zida aks etgan bu hujjatlar arxivshunos va tarixchi olimlar tomonidan ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishda nihoyatda katta manbaviy ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Sh.M.Mirziyoyev Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. T.2018.B-205
- 2.Fayzullayev Sh.N.,Klichev O. A.Buxorodagi arxiv ishi tarixidan.-2015.B.42
- 3.Buxoro VDA, f-15, 1-ro'yxat, 9 ish, 8-varaq
- 4.Buxoro VDA, F-15, 1-ro'yxat, 9 ish, 10-varaq
- 5.Buxoro VDA, f-15, 1-ro'yxat, 9 ish, 5-varaq
- 6.Buxoro VDA, f-15, 1-ro'yxat, 33 ish, 1-varaq
- 7.Buxoro VDA, f-15, 1-ro'yxat, 33 ish, 3-varaq

11. <i>Xoliqov Lazizjon</i> , HAMJIHATLIK VA TOTUVLIK FAZILATLARINI SHAKLLANTIRISHDA OILANING ROLI.....	63
12. <i>Karimova Komila</i> , ORASIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISH MASALALARI.....	69
13. <i>Rahimov Ilhomjon</i> “МАҲАЛЛА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИНИНГ ПОЙДЕВОРИ”.....	72
14. <i>Toshmirzayev Suxrobbek</i> , UZLUKSIZ TA’LIM TARBIYA TIZIMINING YOSHLARNI IJTIMOIIY HAYOTGA TAYYORLASH JARAYONI BILAN O’ZARO BOG’LIQLIGI.....	80
15. <i>Nodirabegim Otabekova</i> , BUGUNGI KUNDA O’ZBEKISTON YOSHLARIGA BO’LAYOTGAN YUKSAK E’TIBOR	84
16. <i>Nazarbekova Hilola Mirzoyev Jamshid</i> OILA - MUQADDAS DARGOH.....	87
17. IV БЎЛИМ. ФАЛСАФА ВА ҲАЁТ СОҲАСИДАГИ ҚАРАШЛАР	
18. <i>Шодиева Моҳинур, Олтибоев Мирзоҳид</i> ЁШЛАРНИНГ МАЪНАВИЙ ОНГИ ВА ФАЛСАФИЙ БИЛИМИНИ РИВОЖЛАНИШИДА ҚАДИМГИ ЮНОН ВА РИМ ФАЛСАФАСИНИНГ ЎРНИ.....	91
19. <i>Turdiyev Bexruz Sobirovich</i> , YANGIALANAYOTGAN O’ZBEKISTONDA SHARQ MUTAFAKKIRLARI QARASHALARINING ROLI.....	94
20. <i>Qurbonov Rashid Ramazonovich</i> SHAXS MA’NAVIYATINI RIVOJLANTIRISH VOSITALARI.....	100
21. V БЎЛИМ. ТАРИХ САҲИФАЛАРИДАГИ ИЗЛАНИШЛАР	
22. <i>Исмоилова Малохат</i> ТАРИХ ДАРСЛАРИДА ТАРИХИЙ МАНБАЛАРДАН ВА БОШҚА АДАБИЁТЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ.....	103
23. <i>Ниёзов Нурали Рустамович</i> АСРЛАР СИНОВИДАН ЎТГАН ДЎСТЛИК RIШТАЛАРИ.....	105
24. <i>Хамроқулова Назокат</i> , ХИВА ОБИДАЛАРИ МОЗИЙДАН СЎЗЛАЙДИ.....	110
25. <i>Ярашова Моҳларойим</i> БУХОРО ВОҲАСИ АЁЛЛАРИНИНГ АНЪАНАВИЙ ЛИБОСЛАРИ (XIX АСР ОХИРИ XX АСР БОШЛАРИДА).....	119
26. <i>Samadova Hurmat Masharifovna</i> SADRIDDIN AYNIIY ASARLARIDA SADR I ZIYO XONADONIDAGI “TO’GARAK” TAVSIFI.....	126
27. <i>Шерали Гулямович Джуроев</i> , НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ УЧЁНОГО-ВОСТОКОВЕДА Б.А.КАЗАКОВА. ИЗУЧЕНИЕ РУКОПИСЕЙ БУХАРСКОГО МУЗЕЯ.....	131
28. <i>Murodova Dilrabo Shomurodovna</i> BUXORO VILOYATIDA ARXIV MUASSASALARI TIZIMINING SHAKLLANISHI (TUMAN VA SHAHAR ARXIVLARI MISOLIDA).....	137
29. <i>Muqaddas Hamrayeva Qudratovna</i> , BERUNIYNING GEOGRAFIK QARASHLARI: TARIX VA HOZIRGI ZAMON.....	142
30. <i>Erkinov Rustam</i> BOLALAR O’YINLARINING TARIXIY ILDIZLARI.....	146